

FOTOGRAFIA JAKO ŚRODEK W PRACY SOCJALNEJ (ang. *photography as a medium in social work*). Fotografia, pochodząca od greckiego *phōs, phōtós* (światło) oraz *gráphō* (pisać, dosłownie: pisać/rysuję światłem), to technika trwałej rejestracji pojedynczego obrazu rzeczywistości przy użyciu światła. Fotografia obejmuje zbiór wielu różnorodnych technik fotograficznych (np. fotografia otworkowa, rayografia, fotografia obiektywowa, fotografia analogowa, fotografia cyfrowa, a według innego podziału – fotografia monochromatyczna, fotografia barwna).

Fotografia tradycyjna od chwili powstania (nie licząc pierwszej próby „fotografii” na płycie metalowej przy użyciu tzw. asfaltu syryjskiego autorstwa Josepha Nicéphora Niepce’a 1826 (1827)) oparta jest na wykorzystaniu chemicznych reakcji światłoczułych związków srebra. Pierwsza właściwa fotografia – tzw. dagerotyp – była pozytywem w jedynym egzemplarzu, wytworzonym na posrebrzonej płycie miedzianej przy użyciu pary jodu i powstającego w reakcji jodku srebra (L. J. Daguerre, 1839). Następny krok to wynalezienie techniki otrzymywania obrazów negatywowych na papierze pokrytym jodkiem srebra przy wywołaniu kwasem galusowym i techniki uzyskiwania zwielokrotnionych pozytywów na papierze pokrytym chlorkiem srebra (W. H. F. Talbot, 1839). Po raz pierwszy słowo „fotografia” zastosował J. Herschel w 1839 r. Pierwsza trwała fotografia barwna powstała w 1861 r., a jej twórcą był J. C. Maxwell. Technika fotografii barwnej została wynaleziona przez J. Szczepanika, „polskiego Edisona”, około 1900 r., i opatentowana w USA i Wielkiej Brytanii oraz na podstawie jego licencji została wprowadzona do produkcji przez firmę Kodak w 1928 r. Na przełomie XIX i XX w. stosowano płyty szklane albo cięte klisze fotograficzne (do fotografii wielkoformatowej), a w XX w. – również błony zwojowe (średnioformatowe o szerokości 60 mm) lub filmy perforowane (tzw. filmy negatywowe, małowrazkowe o szerokości 35 mm). Z negatywów po ich wywołaniu przenoszono obraz na papier w postaci pozytywów (wykorzystanie halogenków srebra). W obróbce materiałów naświetlonych w aparacie w przenoszeniu ich na papier w ciemniach fotograficznych stosowano środki chemiczne, tzw. wywoływacze i utrwalacze obrazu. Istnieją również tzw. szlachetne techniki fotograficzne, używane np. w fotografii artystycznej, wykorzystujące światłoczułość i garbniki chromianów, gumy, pigmentów, bromoleju.

W fotografii cyfrowej obraz rejestruje się w urządzeniu optoelektronicznym (matrycą CCD, CMOS) w aparacie cyfrowym. Obiektywy z soczewkami optycznymi (charakteryzujące aparaty tzw. lustrzanki) mają zastosowanie w aparatach zarówno tradycyjnych, jak i cyfrowych, przy czym te ostatnie mogą być zaopatrzone w układy przeciwwstrząsowe (korekcyjne, niwelujące ruch aparatu lub ruch fotografowanego przedmiotu).

Na przełomie XX i XXI w. optoelektronika wypiera tradycyjne, światłoczułe techniki analogowe w fotografii. Poza tradycyjną fotografią istnieje

obecnie tzw. fotografia analogowa, czyli reprodukcja obrazu przez elektroniczne urządzenia analogowe (fotopowielacze, tzw. fotokopiarki, czyli kserokopiarki, wykorzystujące sygnał analogowy, a nie efekt fotochemiczny na nośniku światłoczułym, jak w fotografii tradycyjnej na błonie czy kliszy). Technika tradycyjnej fotografii jest wypierana przez nowoczesną fotograficzną technikę cyfrową. Znajomość tradycyjnej technologii fotograficznej jest już dla obecnych młodych pokoleń wiedzą wysoce specjalistyczną.

Fotografia ma podstawowe zastosowanie w pracy socjalnej (masowe używanie fotokopii, czyli tzw. kserokopii, do reprodukcji dokumentów, rozmaitych formularzy czy różnorodnych informacji przeznaczonych dla osób potrzebujących oraz administracji pomocowej). Poza kopiowaniem fotografia (współcześnie – cyfrowa, obecna np. w telefonicznych aparatach komórkowych) w pracy socjalnej może być używana w nietypowy sposób, np. do dokumentacji fotograficznej posesji czy samochodów posiadanych przez osobę ubiegającą się o pomoc, do wykazania jej majątku. Wykonanie dokumentacji wizualnej bywa przydatne do udowodnienia pewnych faktów, gdy ktoś chce wyłudzić pomoc od samorządu (gminy) czy państwa. Fotografia w pracy socjalnej może obejmować także pracę pracowników socjalnych z „dziećmi ulicy” dla udokumentowania pewnych sytuacji czy zdarzeń z udziałem określonych osób.

Inną kwestią jest używanie pod okiem pracowników socjalnych aparatu fotograficznego przez podopiecznych w celu zdobycia nowych pozytywnych doświadczeń, umiejętności (kursy przystosowania do życia, terapia przez fotografię, np. przygotowanie prac na konkurs fotograficzny jako metoda aktywizacji osób wykluczonych społecznie). Fotografia jako środek w pracy socjalnej z podopiecznymi może w pewnych przypadkach odnieść pozytywny skutek, tj. wzrost samoakceptacji przez osoby wykluczone społecznie, kiedy osiągną one jakiś sukces, np. w lokalnym konkursie fotograficznym (fotografia amatorska). Wychowanie przez fotografię, (re)socjalizacja przez fotografię może być pozytywną drogą dla niektórych osób nieumiejących znaleźć swojego miejsca w społeczności (pozytywne wzmocnienie osoby przez fotografię). Nawet najmniejszy sukces w dziedzinie fotografii (np. zdjęcie wykonane pożyczonym aparatem przez bezdomnego, ukazujące się w lokalnej gazetce lub na stronie internetowej, wydawanej przy współudziale pracowników socjalnych) może dać pozytywny impuls do życia osobom, które nie ze swej winy znalazły się na marginesie społeczności (pozytywna samoocena, rodzaj sukcesu społecznego). Fotografie wykonywane przez osoby wykluczone, przyuczone przez pracowników socjalnych znajdujących się na obsłudze najprostszych, tanich aparatów do ich obsługi, umieszczone następnie, z podaniem imienia (i ewentualnie nazwiska) autora zdjęcia, na stronie www urzędu miasta czy gminy albo w specjalnych gazetkach lokalnych, z pewnością dowartościowują twórców – osoby wykluczone. Zdjęcia krajobrazu wyko-

nywane w plenerze pożyczonym aparatem przez osoby wykluczone społecznie, pod okiem pracownika socjalnego, z pewnością zbliżają te osoby do lokalnej społeczności, udowadniając, że umieją coś twórczego wykonać dla wspólnoty (pozytywny *image* osób wykluczonych – mimo ich marginalizacji umieją one zrobić coś twórczego, pozytywnego). Fotografia nie zastąpi rzeczywistej pomocy dla osób wykluczonych (dania im pracy i szansy zarobienia na siebie przez pracę), jest tylko środkiem uzupełniającym, wzmacniającym rzeczywistą pomoc. Środki używane przy tego typu pracy socjalnej to obecnie (zwykle najtańsze) cyfrowe aparaty fotograficzne lub (zwykle najtańsze) telefony komórkowe oraz komputery umożliwiające obróbkę zdjęć (np. Photoshop *etc.*) przez pracowników socjalnych lub innych w celu przygotowania lokalnej gazetki czy edycji na stronie www. Uczestnikami opisywanych działań są: pracownicy socjalni, trenerzy fotografii (instruktorzy, również artyści fotograficy), podopieczni (dzieci, młodzież, dorośli).

Fotografia jako środek w pracy socjalnej jest tylko uzupełnieniem zasadniczej pracy na polu społecznym z osobami wykluczonymi, pozbawionymi szans rozwoju wskutek różnych okoliczności życiowych. Wyróżniamy tu fotografię dokumentacyjną (użytkową) i artystyczną (amatorskie zdjęcia „artystyczne”). Należy od dzieciństwa uczyć innych wrażliwości na piękno, na harmonię natury, wartości estetyczne, a aparat fotograficzny jest tu tylko końcowym narzędziem, które utrwała to, co chce w swojej kompozycji pokazać wrażliwy na piękno człowiek obserwujący świat. Człowiek wrażliwy na piękno staje się człowiekiem dobrym (w myśl zasady piękna-i-dobra, gr. *kalokagatía*), co może zostać wykorzystane również w pracy socjalnej z osobami wykluczonymi społecznie.

Opracowanie: *Marek Mariusz Tytko*

Bibliografia:

- Čitanka z teorie fotografie, red. A. Kuneš, T. Posuch, Opava 2003.
Dederko W., *Sztuka fotografowania*, Warszawa 2009.
Domański M., *Podstawy fotografii. Wybrane zagadnienia dla studentów szkół wyższych*, Łódź 2002.
Fotos – „schön und nützlich zugleich”. Das Object Fotografie, Hrsg. I. Ziehe, U. Hele, Berlin 2006.
Hoy A. H., *Wielka księga fotografii*, Warszawa 2006.
Jeffrey I., *Jak czytać fotografię. Lekcje mistrzów fotografii*, Kraków 2009.
Oberlan Ł., *ABC fotografii cyfrowej*, Gliwice 2004.
Roller P., *ABC fotografii cyfrowej*, Dąbrowa Górnicza 2005.
Sikora S., *Fotografia. Między dokumentem a symbolem*, Warszawa-Izabelin 2004.

INDYWIDUALNY PROGRAM EDUKACYJNO-TERAPEUTYCZNY (IPET) (ang. Wielka Brytania i Kanada – *Individual Education Plan*, Stany Zjednoczone